DIE ESTETIESE KONKRETISERING VAN HERINNERINGE IN DIE KONSEPTUELE INSTALLASIEKUNS VAN WILLEM BOSHOFF

M.C. Swanepoel

10187464

Proefskrif voorgelê vir die graad Philosophiae Doctor in Kunsgeskiedenis aan die Potchefstroomkampus van die Noordwes-Universiteit

Promotor: Prof. J.J. Snyman

Hulppromotor: Prof M.F. Heyns

Potchefstroom

2011

INHOUDSOPGAWE

Bedankings		i
Abstract and keywords		ii
Opsomming en sleutelwoorde		v
Lys Afkortings		viii
Hoofstuk Een	**Inleiding**	**1**
1.1	Die tematiek en teoretiese begronding vir die navorsing	10
1.2	Die (filosofiese) begrip van die geskiedenis	14
1.3	Metodologiese benadering	20
Hoofstuk Twee	**Teoretiese begronding** **'n Verkennende ondersoek oor nasionalisme met perspektiewe vanuit postkoloniale kritiek en Neo-Marxisme**	**26**
2.1	Inleiding	26
2.2	Nasionalisme	26
2.2.1	Nasionalisme en identiteit	40
2.2.2	Nasionalisme en mag	44
2.2.3	Nasionalisme en herinneringe	49
2.3	Postkoloniale kritiek	57
2.3.1	Van nasionalisme na dekolonisasie	58
2.3.2	Imperialisme as 'n verskyningsvorm van mag	59
2.3.3	Hibriditeit as 'n transformasie van identiteit	63
2.3.4	Diaspora as fondament van herinnering	70
2.4	Neo-Marxistiese kritiek	73
2.4.1	Identiteit en die nie-identiese (*das Nichtidentische*)	76
2.4.2	Mag, lyding, ideologie en waarheid	80
2.4.3	Herinnering as die redding van *das Nichtidentische*	86
2.4.4	Die samelewing anderkant *das Nichtidentische*	91
2.5	Slotbeskouinge	97
Hoofstuk Drie	**Afrikanernarratiewe:** **Herinneringe aan magsbeskouinge en identiteitskwessies binne die Suid-Afrikaanse koloniale, apartheids-, postkoloniale en postapartheidskonteks**	**99**
3.1	Inleiding	99
3.2	Perspektiewe op Afrikanernasionalisme en –identiteit	100
3.2.1	Afrikaneridentiteit en apartheid	105

3.2.2 Nasionalisme, kolonialisme en apartheid 109
3.2.3 Nasionalisme, kolonialisme en "Christelike nasionalisme" 114
3.2.4 "Christelike nasionalisme" en die mitologisering van die Groot Trek 117
3.2.5 Die Afrikaners: geakkultureer en gehibridiseer in die sewentiende tot negentiende eeue 121
3.2.6 Die Afrikaners in diaspora in die agtiende en negentiende eeue 124
3.2.7 Afrikaans as voertaal en simbool van 'n nasionale bewussyn 129

3.3 31 Mei 1902 134

3.4 31 Mei 1961 144
3.4.1 Teenspel 150
3.4.2 Afrikaner-"dwarstrekkers" 155

3.5 27 April 1994 159
3.5.1 Die historiese narratief van Suid-Afrika na 1994 160
3.5.2 Die narratief van Afrikaners se leierskapskrisis na 1994 166
3.5.3 Die verbrokkeling van Afrikanernasionalisme en -identiteit na 1994 167
3.5.4 Die Afrikaners en herinneringe na 1994 172
3.5.5 Afrikaans: gemarginaliseerde minderheidstaal van 'n ontheemde volk 179

3.6 Afrikaners op weg in die een-en-twintigste eeu 182

3.7 Slotopmerkings 183

Hoofstuk Vier Willem Hendrik Adriaan Boshoff: Biografiese narratief en kontekstualisering van Boshoff as konseptuele kunstenaar 186

4.1 Inleiding 186

4.2 Willem Boshoff binne die Suid-Afrikaanse kunslandskap 187

4.3 Biografiese narratief van Boshoff binne die breëre Afrikaner-konteks 190

4.4 Boshoff se loopbaannarratief binne die postapartheidskonteks 196

4.5 Konseptuele kuns 198

4.6 Boshoff as kontemporêre konseptuele kunstenaar 206
4.6.1 Invloede op Boshoff se werk 212
4.6.1.1 Marcel Duchamp 212
4.6.1.2 Jean Tinguely 219
4.6.1.3 Eduardo Paolozzi 221
4.6.1.4. Joseph Kosuth 222
4.6.1.5 Joseph Beuys 227
4.6.1.6 Hans Haacke 231

4.7 Slotopmerkings 233

Hoofstuk Vyf Herinneringe aan magsbeskouinge en identiteit in gekose installasies van Willem Boshoff (1): 31 MEI 1902 **236**

5.1 Inleiding 236

5.2 *32 000 Darling little nuisances* (2003 – *Fig.4*) 238
5.2.1 Beskrywing van die *Inhalt* van die installasie 238
5.2.2 Herinneringe as die *Gehalt* van die installasie 239
5.2.2.1 Die kunstenaar se herinneringe deur *Gehalt*-inligting 239
5.2.2.2 Afrikaners en herinneringe 242
5.2.2.3 Herinneringe en die Britse monargie 247
5.2.3 Magsbeskouinge as die *Gehalt* van die installasie 252
5.2.3.1 Magsbeskouinge en die aanskoue van die monargie 252
5.2.3.2 Magsbeskouinge en die *32 000 Darling Little Nuisances* 253
5.2.4 Identiteitskwessies as die *Gehalt* van die installasie 256
5.2.4.1 Identiteitskwessies met betrekking tot die “darling little nuisances" 256
5.2.4.2 Die invloed van herinneringe op die identiteit van die kunstenaar 258
5.2.4.3 Die invloed van herinneringe op Afrikaneridentiteit 259

5.3 *Far, Far Away (2004* – *Fig.5*) 264
5.3.1 Beskrywing van die *Inhalt* van die installasie 264
5.3.2 Die lees en interpretasie van die *Gehalt* van die installasie 265

5.4 *How to Win a War* (2004 – *Fig. 6*) 270
5.4.1 Beskrywing van die *Inhalt* van die installasie 270
5.4.2 Beskrywing van die *Gehalt* van die installasie 271

5.5 Slotbeskouinge 274

Hoofstuk Ses Herinneringe aan magsbeskouinge en identiteit in gekose installasies van Willem Boshoff (2): 31 MEI 1961 **276**

6.1 Inleiding 276

6.2 *Spoiled vote* (2003 – *Fig.7*) 277
6.2.1 Beskrywing van die *Inhalt* van die installasie 277
6.2.2 Historiese narratiewe van die *Inhalt* van die installasie 279
6.2.3 Interpretasie van die dialektiese verband tussen die *Inhalt* en *Gehalt* 283

6.3 *Closed Ballot* (2003– *Fig. 8*) en *Trying to vote* (2003– *Fig. 9*) 288

6.4 *Ostrakon* (2003 – *Fig.10*) met verwysings na *Psephocracy* (2003 – *Fig.11*) en *Psehphos* (1993-1994 – *Fig.12*) 289
6.4.1 Beskrywing van die *Inhalt* van *Ostrakon* 289
6.4.2 Interpretasie van die dialektiese verband tussen die *Inhalt* en *Gehalt* 289

6.5 *Prison Sentences* (2003 – *Fig.13*) met verwysing na
Neves 1 en Neves 2 (2003 – *Fig.14* & *15*) 292
6.5.1 Beskrywing van die *Inhalt* van *Prison Sentences* 292
6.5.2 Interpretasie van die dialektiese verband tussen die
Inhalt en *Gehalt* 293

6.6 *Secret letters* (2003 – *Fig.16*) 299
6.6.1 Beskrywing van die *Inhalt* van die installasie 299
6.6.2 Interpretasie van die dialektiese verband tussen die
Inhalt en *Gehalt* 300

6.7 Slotopmerkings 304

Hoofstuk Sewe Herinneringe aan magsbeskouinge en identiteit in gekose installasies van Willem Boshoff (3): 27 APRIL 1994 306

7.1 Inleiding 306

7.2 *Kring van kennis* (2000 – *Fig.17*) met toepaslike verwysings
na *Blind Alphabet* (1990 e.v. – *Fig.1*) en *Bad faith chronicles*
(1997 – *Fig.18*) 308
7.2.1 Beskrywing van die *Inhalt* van *Kring van kennis* (*Fig. 17*) 308
7.2.2 *Gehalt*verwante inligting ter toeligting van *Kring van kennis* 309
7.2.3 Beskrywing van die *Inhalt* van *Bad faith chronicles* (*Fig. 18*) 310
7.2.4 *Gehalt*verwante inligting ter toeligting van *Bad faith chronicles* 310
7.2.5 Interpretasie van die dialektiese verband tussen die *Inhalt* en
Gehalt van *Kring van kennis* met toepaslike verwysings *na*
Blind Alphabet en kontrasterend tot *Bad faith chronicles* 311

7.3 *Writing in the sand* (2000 – *Fig.19*) met illustratiewe toepassings
op *Panifice* (2001 – *Fig.20*) 324
7.3.1 Beskrywing van die *Inhalt* van *Writing in the sand* (*Fig.19*) 324
7.3.2 *Gehalt*-inligting oor*Writing in the sand* (*Fig.19*) 324
7.3.3 Beskrywing van die *Inhalt* van *Panifice* (*Fig.20*) 325
7.3.4 *Gehalt*-inligting oor *Panifice* (*Fig.20*) 325
7.3.5 Interpretasie van die dialektiese verband tussen die *Inhalt* en
Gehalt van *Writing in the sand* (*Fig. 19*) met toepaslike
verwysing na *Panifice* (*Fig. 20*) 326

7.4 *Abamfusa Lawula / The purple shall govern* (1997 – *Fig.21*)
en *Writing that fell off the wall* (1997(*Fig.22*) 335
7.4.1 Beskrywing van die *Inhalt* van *Abamfusa Lawula /*
The purple shall govern (*Fig.21*) 335
7.4.2 *Gehalt*verwante inligting ter toeligting van *Abamfusa Lawula /*
The purple shall govern (*Fig.21*) 336
7.4.3 Beskrywing van die *Inhalt* van *Writing that fell off the wall* (*Fig.22*) 337
7.4.4 *Gehalt*verwante inligting ter toeligting van *Writing that fell*
of the wall (*Fig.22*) 338
7.4.5 Interpretasie van die dialektiese verband tussen die *Inhalt* en

Gehalt van *Abamfusa Lawula / The purple shall govern* (*Fig.21*) met toepaslike verwysing na *Writing that fell off the wall* (*Fig.22*) 339

7.5 Slotopmerkings 348

Hoofstuk Agt SLOTBESKOUINGE
Willem Boshoff en die blootlegging van herinneringe aan kulturele en politieke dominasie 349

8.1 Inleiding 349

8.2 Kontekstualisering van herinneringe in Suid-Afrika 350

8.3 Die invloed van Afrikaners se herinneringe op hul magsbeskouinge 352

8.4 Afrikaners se herinneringe en identiteitskwessies 354

8.5 Gevolgtrekkings oor Afrikaners se herinneringe en die deurwerking van trauma 357

8.6 Willem Boshoff as Suid-Afrikaanse konseptuele kunstenaar 358

8.6.1 Boshoff se estetiese konkretisering van Afrikaners se herinneringe aan magsbeskouinge 360
8.6.2 Boshoff se estetiese konkretisering van Afrikaners se herinneringe en identiteitskwessies 362

8.7 Slotopmerkings 364

Bibliografie 368

Bylaag Een Illustrasies van kunswerke

1. Indeks en beskrywing van die gekose installasies van Willem Boshoff i
2. Inhoudsopgawe van kunswerke van ander kunstenaars ix
3. Afbeeldings: Gekose installasies van Willem Boshoff 1
4. Afbeeldings: Kunswerke van ander kunstenaars 24

BEDANKINGS

Hiermee spreek ek graag my opregte dank en waardering teenoor die volgende persone uit:

- My promotor Prof. Johan Snyman (UJ) en hulppromotor Prof. M. Heyns (Noordwes-Universiteit, Potchefstroomkampus) vir hulle aanmoediging, en in besonder vir die bekwame leiding en ondersteuning wat ek ontvang het.
- Kollegas in die Vakgroep Kunsgeskiedenis en Grafiese Ontwerp vir hulp met klasdosering tydens my studieverlof en rugoperasies.
- Vianca Stavast en Lisl Boshoff vir hulp met die inskandering van afbeeldings van die kunswerke, die skryf van die laserskyf en die kontrolering van die bronverwysings en bibliografie.
- Personeel van die Ferdinand Postmabiblioteek vir die verkryging van bronne.
- Willem Boshoff, nie net vir die vreugde van sy kuns nie, maar ook vir sy vriendskap en die lees van die proefskrif.
- My gesin en in besonder my man vir ondersteuning, liefde, geduld en aanmoediging.
- My ma – postuum – vir meer as wat ek hier kan sê.

ABSTRACT

This study focuses on the way in which Willem Boshoff aesthetically concretized the historical memories of Afrikaners and their influence on their notion of power and identity formation. For this purpose a selection was made of Boshoff's language-based conceptual installations. During the colonial and apartheid eras South Africa had a long history, which was characterized by people in power who encountered other population groups from a vantage point of superiority implying subjection. This implied that the particular interests of the people in power were generalized across the whole of society and imposed on all population groups as generalized interests. Where the individual interests did not correspond to the general interests of society in its totality, the interests of the individual were negated and ignored. It can therefore be stated that the utopia of those in power became the proverbial hell of the other.

The study emanates from Ricoeur's plea for a critical and imaginative encounter with history so that other perspectives on traumatic events can be developed. Such an approach creates the possibility of opening up the unrealized promises of the past for the present and leading to the future. It further proceeds from the assumption that if we are faithful to the past, we will also be faithful to "the more" of the past or that which transcends the past. My approach is in line with that of Verbeeck, who – tying in with Ricoeur – advocated an anachronistic encounter with and interpretation of history.

What is meant by aesthetic concretization in this study is that Willem Boshoff conceptually expresses his artistic interpretation and visual manifestation of philosophical ideas on Afrikaners' memories of power and identity. He makes real (real-ises) and gives shape to these philosophical ideas. For this purpose three dates in the historical narratives of Afrikaners were selected, which had an important impact on Afrikaners' notions of power and identity formation:

31 May 1902 –The end of the Anglo-Boer War and the demise of the Boer Republics and the freedom of Afrikaners;

31 May 1961 – The formation of the Republic of South Africa under the leadership of the National Party, and

27 April 1994 – The first democratic elections in South Africa, and the Afrikaners' total loss of power.

The reading and interpretation of Boshoff's installations were undertaken within the framework of Adorno's dialectical distinction in his *aesthetic theory* between the *Inhalt* and the *Gehalt* of works of art. Adorno regards everything that appears in the work of art, viz. everything that the artist gives form to, as *Inhalt* [content]. *Gehalt,* on the other hand, refers to the *truth* content of works of art, which according to him resides in the specific negation [German: *bestimmte Negation*] of the untruth of an inhuman society.

For Adorno *bestimmte Negation* signifies a break both with that which exists [in other words a negation of the predominance of a false reality] and with the continuity between the present and the future [the salvation of the moment or element which holds promise of something, which goes beyond that which exists, and refers to something better]. In Adorno's view works of art are thoroughly historically determined. According to Adorno the history of society is sedimented in the material, the constellations and the form elements of works of art. What is meant by this is that the artistic material which an artist [in this study Boshoff] utilizes, is not only words, pigments, or rock, but is *everything* that is pre-formed by history that the artist uses. Because history sediments in the material and because the material of a work of art is taken from reality, but in a fragmented fashion, the work of art becomes a *monad* – that is autonomous and windowless, because the work of art, apparantly, has no links to or relationships with recognizable reality or with other works of art.

I argue that the exposé of the memories of Afrikaners of cultural and political domination, with historical narratives as a source, and the influence of these on their visions of power and identity, offers a framework for the reading and interpretation of selected installations. In these selected installations, Boshoff offers immanent criticism of the above unequal power relations and concomitant views of identity. Through striving for the harmonious and the good as ethical and aesthetic principles in his installations focused on social interaction, he makes a contribution to the creation of a more humanitarian society.

KEY WORDS

Willem Boshoff, Adorno, Ricoeur, memories, power, identity, aesthetic concretization, neo-Marxism, postcolonial critique, historical consciousness, Afrikaners.

OPSOMMING

Hierdie studie fokus op die wyse waarop Willem Boshoff Afrikaners se historiese herinneringe en die invloed daarvan op hul magsbeskouinge en identiteitsvorming esteties gekonkretiseer het. Vir hierdie doel is 'n seleksie uit Boshoff se taalgebaseerde konseptuele installasies gekies. Suid-Afrika het 'n lang geskiedenis tydens die koloniale en apartheidseras wat gekenmerk is deur maghebbers wat alle ander bevolkingsgroepe vanuit 'n meerderwaardige blik van onderwerping ontmoet het. Dit het ingehou dat die partikuliere belange van die maghebbers oor die hele samelewing veralgemeen is en dus as veralgemeende belange op alle bevolkingsgroepe afgedwing is. Waar individuele belange nie inpas by die “algemene” belange van die samelewing as totaliteit nie, is die individu se belange ontken en geïgnoreer. Gevolglik kan gestel word dat die utopie van die maghebbers die spreekwoordelike hel van die ander was.

Aansluiting is gevind by Ricoeur se pleidooi vir 'n kritiese en verbeeldingryke omgang met die geskiedenis sodat ander perspektiewe op traumatiese gebeurtenisse ontwikkel kan word. So 'n benadering skep die moontlikheid om onverwerklikte beloftes van die verlede vir die hede op pad na die toekoms oop te maak. Dit kom daarop neer dat as ons getrou aan die verlede is, is ons ook getrou aan die “meer” van die verlede. Die benadering van Verbeeck wat ‘n anachronistiese omgang met en interpretasie van die geskiedenis bepleit, en wat ek ook in hierdie studie benut, sluit by die benadering van Ricoeur aan.

Wat in hierdie studie bedoel word met estetiese konkretisering is dat Boshoff sy artistieke interpretasies en visuele vormgewing van filosofiese idees oor Afrikaners se herinneringe aan mag en identiteit konseptueel tot uitdrukking bring. Hy ver-werklik en ver-beeld met ander woorde hierdie filosofiese idees. Vir hierdie doel is drie datums in die Afrikaners se historiese narratiewe uitgesonder wat ‘n belangrike rol in hul magsbeskouing en identiteitsvorming gespeel het:

31 Mei 1902 – Die beëindiging van die Anglo-Boereoorlog en die verlies van die Boererepublieke en die vryheid van die Afrikaners;

31 Mei 1961 – Republiekwording onder leiding van die Nasionale Party;

27 April 1994 – Die eerste demokratiese verkiesing in Suid-Afrika toe Afrikaners alle mag verloor het.

Die lees en interpretasie van Boshoff se installasies is gedoen binne die struktuur van Adorno se dialektiese onderskeid tussen die *Inhalt* en die *Gehalt* van kunswerke in sy *estetiese teorie*. Adorno beskou alles wat in die kunswerk voorkom, met ander woorde alles wat die kunstenaar uitbeeld, as *Inhalt* [*inhoud*]. Met *Gehalt* verwys hy na die *waarheids*inhoud van kunswerke wat vir hom geleë is in die spesifieke negasie [Duits: *bestimmte Negation*] van die onwaarheid van 'n onmenslike samelewing.

Bestimmte Negation dui vir Adorno op sowel ‘n breuk met die bestaande [met ander woorde ‘n afwysing van die oorwig van die valse werklikheid] asook op ‘n kontinuïteit tussen die hede en die toekoms [die “redding” van die moment of element wat belofte inhou van iets wat verby die bestaande na iets beters verwys]. Kunswerke is vir Adorno deur en deur histories bepaald. Die geskiedenis van die samelewing sedimenteer in kunswerke se materiaal, konstellasies en vormelemente. Wat hiermee bedoel word, is dat die artistieke materiaal nie net die woorde, pigmente of klip is wat die kunstenaar [in hierdie studie Boshoff] gebruik nie, dit is *alles* wat die kunstenaar gebruik wat deur die geskiedenis gepreformeer word. Omdat die geskiedenis in die materiaal sedimenteer en omdat die kunswerk se materiaal uit die bestaande werklikheid gehaal word, maar op ‘n gefragmenteerde wyse, word die kunswerk ‘n monade – dit is outonoom en vensterloos want die kunswerk het op die oog af nie verbande met ‘n herkenbare werklikheid of met ander kunswerke nie.

Ek argumenteer dat die blootlegging van Afrikaners se herinneringe aan kulturele en politieke dominasie met historiese narratiewe as bron, en die invloed daarvan op hul mags- en identiteitsbeskouinge, 'n raamwerk bied vir die lees en interpretasie van die gekose installasies. In hierdie gekose installasies lewer Boshoff immanente kritiek oor bogenoemde ongelyke magsverhoudinge en gepaardgaande identiteitsbeskouinge. Deur die harmonieuse en goeie as etiese en estetiese beginsels na te streef in sy installasies wat op sosiale interaksie gefokus is, werk hy mee aan die skep van 'n mensliker samelewing.

SLEUTELWOORDE

Willem Boshoff, Adorno, Ricoeur, herinneringe, mag, ideniteit, estetiese konkretisering, neo-Marxisme, postkoloniale kritiek, historiese bewussyn, Afrikaners.

Lys afkortings

AB	Afrikanerbroederbond
ABO	Anglo-Boereoorlog
ANC	African National Congress
AP	Arbeidersparty
AWB	Afrikaner Weerstandsbeweging
AZAPO	Azania People's Organisation
CNO	Christelik-nasionale onderwys
CODESA	The Convention for a Democratic South Africa
COSAS	Congress of South African Students
COSATU	Congress of South African Trade Unions
FAK	Federasie van Afrikaanse kultuurverenigings
GNP	Gesuiwerde Nasionale Party
GRA	Genootskap van Regte Afrikaners
HNP	Herstigte Nasionale Party
KP	Konserwatiewe Party
MDM	Mass Democratic Movement
MPLA	Movemento Popular de Libertaçao de Angola
NF	National Forum
NGK	Nederduits-Gereformeerde Kerk
NHK	Nederlands/Nederduits-Hervormde Kerk
NNP	Nuwe Nasionale Party
NP	Nasionale Party
OB	Ossewabrandwag
PAC	Pan African Congress
PFP	Progressiewe Federale Party
RENAMO	Resistençia Naçional de Moçambique
SAKP	Suid-Afrikaanse Kommunistiese Party
SAP	Suid-Afrikaanse Party
SWAPO	South-west African People's Organisation
TLU – SA	Transvaalse Landbou Unie – Suid-Afrika
UDF	United Democratic Front
UNITA	Uniao Naçional para a Independençia Total de Angola
VOC	Generale Vereenigde Nederlandsche Geoctroyeerde Oostindische Kompagnie
VP	Verenigde Party
WVK	Waarheids- en Versoeningskommissie[s]
ZAR	Zuid-Afrikaansche Republiek